

THE KNOSSOS TABLETS (Fourth edition), a transliteration by *J. Chadwick, J. T. Killen and J.-P. Olivier*, Cambridge University Press, 1971, pp. XIV + 477, price £ 3, (\$ 10).

Правилната интерпретација на микенските плочки, како и на епиграфски текстови воопшто, зависи на прво место од тоа дали ќе бидат тие добро издадени. Плочките од Пил, Микена и Теба беа релативно брзо и доста добро објавени. Второто издание на пилските плочки (*The Pylos Tablets in Transliteration* од E. L. Bennett и J.-P. Olivier) е со незнатни корекции на првите како по однос на читањето, така и по однос на класификацијата на натписите. *Mycenae Tablets II* и *III*, еден дел од пилските (*Olive Oil Tablets* и откриените од 1957 на вamu), како и плочките од Теба (сп. *Minos X 2*, 1969, стр. 115—137) имаат голема предност што се снабдени со фотографии и цртежи. Но издавањето на многубројните плочки со линеарно В писмо од Кнос, кои беа први откриени, е многу посложено. Додека во Пил и Микена имало по една архива, во кноскиот дворец се откриени пет главни архиви, а многу плочки биле прснати и далеку од нив. Најдени на разни места во дворецот, повеќето во фрагментарна состојба (преку 6.000 фрагменти кои им припаѓаат на околу 3—4.000 плочки) и хетерогени по својата содржина, кноските плочки претставуваат извонредно комплициран материјал за издавање. Поврзувањето на многубројните фрагменти и класирањето на плочките бара многу време.

Во Кембриџ, под раководството на Ц. Чадуик усилено се подготвува Корпусот на кноските плочки, кој исто така треба да содржи фотографии и цртежи на плочките, но подготвителните работи за ова капитално издание уште не се завршени. По издавањето на *KT³* е направен голем прогрес во тој поглед. Покрај Килен, за оваа работа Ц. Чадуик доби уште еден талентиран соработник во лицето на Ж.-П. Оливије, чии палеографски студии за писарите на кноските плочки му овозможува да поврзе голем број фрагменти (сп. приказ на неговата одлична студија *Les scribes de Knossos* во Ж. А. XVIII, 1. 1968, стр. 148—152). Од издавањето на *KT³* до 1970 год. се направени 682 спојувања на фрагменти, од кои 90% му припаѓаат на Оливије. Текстовите што произлегоа од споените фрагменти внесоа толку многу промени во читањето, нумерацијата и класификацијата на натписите во серии и групи, што навистина беше неопходно да се појави уште едно привремено издание на кноските плочки кое наполно да го замени третото, макаршто тоа уште не е исцрпено.

Издавачите на *KT³*, како што вели Чадуик во предговорот, не си вообразуваат дека нивната работа е веќе завршена. Тие се свесни дека треба да се извршат уште многу спојувања на фрагменти и некои веќе биле направени додека ова издание влегло во печат. Во т.н. *Epigraphy Room* при Универзитетот во Кембриџ, каде што се подготвува Корпусот, покрај колекцијата на фотографии од кноските плочки, има и картотека во која со голема акрибија постојано се одбележуваат новите резултати и сугестии од тројцата автори.

Бидејќи претпоследните две изданија (II од 1959 и III од 1964) се прикажани од потписаниот (сп. Ж. А. X, 1960, стр. 366—369 и XV, 1965, стр. 227—230), овде ќе се задржиме само на она што е ново во четвртото издание.

KT⁴ го донесува последното читање на кноските плочки врз база не само на големиот број спојувања на фрагменти, ами и на една внимателна ревизија на оригиналите. Ревизијата е извршена од Килен и Оливије со интервенција на Чадуик особено на спорните места. Издавачите вложиле големи напори да прочитаат нешто повеќе и поточно на плочките. Изданието содржи многу текстови од фрагменти што порано биле исфрлени како агарфа. Има неколку стотини реставрации на текстови помеѓу фрагментите што се споени, а воведен е и нов систем на класификација.

Во споредба со *KT³* овде се јавуваат разлики при нумерацијата на натписите во случаите каде што се споени фрагменти, а според принципот плочката да биде означена со најнискиот инвентарен број. По спојувањето на фрагментите, повеќе броеви остануваат празни, но во Concordance на крајот од книгата се укажува каде треба да се бараат тие. Со специјални знаци овде се даваат и други информации, како на пр. дека има нечетливи знаци, дека е плочката непозната под тој број, но идентифицирана со друга плочка и сл.

Издавачите посебно обрнуваат внимание дека оние плочки чии броеви се заградени во аглести загради, < >, т еба да се третираат поплетпазливо, зашто нивните оригинали се изгубени, а текстот е земен од транскрипциите на Еванс и Мајрз. Иследувањето на оригиналите изнесе на видео и нови фрагменти кои не биле досега земани под внимание, зашто ги сметале дека не содржат никакви писмени знаци. Меѓутоа, овие ситни фрагменти се покажаа драгоцени во спојувањето на плочките, а на стотици од нив издавачите прочитаа и извесни знаци (сп. BSA 58, стр. 70 s.; 62, стр. 276ss). *KT*³ завршуваше со ред. бр. 8332, а *KT*⁴ — со 8754.

Најзначајни промени се внесени во класификацијата на натписите. Во ова издание е направен обид да се воведат класификација која ќе ги претстави плочките во положба приближно слична на онаа во која ги оставиле писарите. Првобитната класификација на микенските плочки според идеограмата е воведена од Бенет уште пред дешифрирањето на линеарното В писмо. Некомплетните плочки, на кои отсутнуваа идеограми, во извесни случаи беа распределувани во серии според еднаквите групи на слогови знаци што се јавуваа во плочки со идеограми. Но повеќето од нив беа класирани во X серијата. По дешифрирањето, оваа класификација е задржана без некои особени промени, што покажува дека таа била поставена на здрави основи.

Сепак, сега, кога се читаат и разбираат микенските текстови, се гледа дека некои плочки што се без идеограма не можат да се делат од некои други што имаат таква, на пр. V серијата која содржи списоци на лични имиња и A серијата, каде што покрај името фигурира и идеограма на човек. Се разбира дека треба да се бара попрецизна класификација која ќе ја одразува подобро микенската администрација. Правилната класификација на плочките всушност е и прва интерпретација, која овозможува од плочките да се извлечат максимум податоци.

Организацијата на микенските архиви, посебно на кноските, е главна преокупација на Чадуик во текот веќе на околу дваесет години. Тој ги насочи и своите соработници Ц. Килен и Ж.-П. Оливие кон студии кои многу придонесоа за реконструкцијата на дворцовата администрација и економскиот живот од времето непосредно пред пропаста на кноскиот дворец. Администрацијата била тесно поврзана со економскиот живот на дворецот. Писари на плочките всушност биле самите службеници што биле одговорни за одделни гранки од економијата. Издавачите на ова издание со своите досегашни студии покажаа дека секоја плочка пружа повеќе податоци ако се разгледува во склопот со други плочки што имаат иста содржина и потекнуваат од исто или блиско место, одн. од иста 'канцеларија' и што се напишани од ист писар. Ч. нагласува дека секоја плочка не е завршен документ, освен во ретки случаи, а претставува само дел од една група, која може да се состои од стотици и повеќе плочки (сп. *Studia Mycenaea*, Brno 1967, pp. 11—21; *The Linear B Tablets as Historical Documents*, The Cambridge Ancient History, rev. ed. vol. II, ch. XIII, Cambridge 1971, p. 37). Затоа, врз основа на ракописот, одн. писарот и местото, каде што се најдени плочките, во ова издание за прв пат се воведува и класификација во т.н. 'sets', т.е. групи од повеќе плочки што претставуваат еден документ.

Водејќи сметка за тоа дека микенолозите свикнале со старата класификација на Бенет и ги цитираат натписите според неа, издавачите на *KT*⁴ не отидоа до таму, од основи да ја изменат класификацијата, ами направија компромис со тоа што ја модифицираа старата и ја збогатија со многу нови податоци. Старата структура на сериите, одбележени со букви, е запазена, но има префрлување на одделни плочки од една серија во друга и голема редукција на X серијата. Треба да се одбележи дека при тоа прекласирање се образувани и некои нови серии, на пр. Dq со 4 'sets', Gm која се однесува за вина (840 и 5788), J серијата е елиминирана, а плочките се прекласирани (58 во Xd, 693 во L и 1804 во Og). Нови серии се исто така Ln и Sp, а X серијата е разделена, според писарите, на два дела: Xd од писарот '124' и Xe од '103'.

За да им се помогне на оние што сакаат позадлабочено да ги студираат одделните серии, зад сериската ознака со букви, пред бројот на плочката, со

цифри во заграда се укажува на кој 'set' ѝ припаѓа таа плочка, на пр. Ld (2) 788 и др. Оваа класификација уште не е комплетна, бидејќи има фрагменти кои не можат да се определат од кој писар се напишани и од каде потекнуваат. За ситните фрагменти Еванс не водел многу сметка и не бележел секогаш каде се најдени тие.

Писарите се одбележени со цифри во заграда крај плочките што се идентифицирани, како што се дадени во горе спомнатата студија на Оливие.

Во споредба со третото издание големи промени се направени во класификацијата на малите фрагменти. Така, каде што се знае дека некој писар пишувал плочки само од една серија, фрагментите што имаат белези од тој ракопис, се класирани во неговата серија. Со тоа е знатно намалена старата X серија. Сомнителните фрагменти се посебно одбележени.

Во рефератот што го изнесе Ч. на V интернационален колоквиум за микенолошки студии во Саламанка 1970, *The Classification of the Knossos Tablets*, сп. Acta Museanae, Proceedings of the Fifth International Colloquium on Mycenaean Studies, Salamanca, 1972 pp. 20—54 се одбележени поподробно промените во одделните серии и е приложен список на плочките по серии и 'sets' со ознака на местото каде што се најдени, писарот и содржината на одделните групи. Кога плочките, поради горе приведените причини, не се овде подредени заедно, ќе беше многу корисно, ако ова издание покрај Concordance на крајот го содржеше и овој преглед.

Кратките белешки, кои во *KT*³ беа дадени зад секоја серија, сега се проширени со повеќе епиграфски податоци и се поместени зад плочките на коишто се однесуваат. Поранешните читања на одделни места, што ги сметаат за погрешни, воопшто не се спомнати.

Од слоговите знаци што беа во *KT*³ одбележени со цифри, два се транскрибирани со нивната фонетска вредност, имено: *85 со *ai* и *87 со *iwe*, а два нови знака: *63 и *89 — со цифра. На крајот од книгата е даден преглед на слоговите и идеографските знаци со нивната вредност.

Со условни знаци се реконструира и надворешната слика на плочките. Така, на пр. промената на знаците од поголем на помал шрифт е покажана со една коса црта, а обратно — со две, разделниот знак меѓу зборовите е предаден со записка и сл. Но фотографијата не може да биде заменета со ништо. Да се надеваме дека овој тим од Кембриџ наскоро ќе се јави и со стандардното издание на Корпусот, каде што ќе бидат натписите од плочките илустрирани со фотографии и цртежи.

П. Хр. Илиевски, Скопје.